

так складається не завжди. Натомість етноси, що складають найбільші найчисельніші нацменшини претендують на титульну націю в Криму і це не тільки проблема Криму, а й України в цілому, оскільки, для українців, що є титульною нацією і чисельно переважають, є автохтонами на своїй землі теж загрожує культурно-мовні обмеження.

Список використаних джерел

1. Беренштейн Л.Ю. Етнонаціональні проблеми розбудови громадянського суспільства в сучасній Україні. – К.: НАУ, 2003. – 118 с.
2. Вівчарик М.М., Капелюшний В.П. Українська нація: витоки, становлення і сьогодення. Навч. посібник. – К.: Олан, 2003. – С.158–170.
3. Жук Ю. Важкий шлях до порозуміння. Крим повинен стати зразком цивілізованості між націями, що живуть на українській землі // Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик «Персонал». – №16 (219) 25 квітня – 1 травня 2007 р. // <http://www.personal-plus.net>
4. Озенбашли Е. Сеїт Озенбашли – видатний історик. – Етнічний склад Криму // Хроніка 2000. Крим – кризь тисячоліття. – Вип. 34. – К., 2000. – С.279–280.
5. Полухіна О.М. Населення Криму в 1783–1917 рр. // <http://www.ccssu.crimea.ua>
6. Регушевський М.С. Українські топоніми в Криму // Культура народів Причорномор'я. – Т.1 // <http://www.crimea.edu/internet/Education/culture/01/part3/regush.htm>
7. Романцов В.О. Український етнос: на одвічних землях та за їх межами (XVIII–XX ст.). – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1998. – 184 с.
8. Сергійчук В. Український Крим. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – С.9.
9. Яремчук Д.Л., Яремчук В.Д. Українці в Криму // Кримські татари: історія і сучасність. – К., 1995. – С.112.

Хвист В.А. Динаміка етнодемографічного зміненого населення Кримського півострова до XX століття

На основі джерел і публікацій освітлено основні тенденції в етнодемографічній динаміці корінного населення і представників некорінного етносу Кримського півострова до XX століття.

Ключеві слова: демографічна ситуація, міграційні процеси, етнос, корінне населення, чисельність населення.

Khvst, V.O. Dynamics of ethnic and demographic changes in the population Crimean Peninsula to the twentieth century

Based on sources and publications highlights the main trends in ethnic and demographic development of indigenous and non-indigenous members of ethnic Crimeans Peninsula to the twentieth century.

Key words: demographics, migratory processes, ethnicity, indigenous people, the strength of the population.

УДК 94(477) «1991/2012»

Драпушко Н.А.

Демографічні зміни, етнічна структура та мовний склад кримського суспільства (1990-ті – початок 2000-х рр.)

На основі вивчення статистичних матеріалів проаналізовано зміни основних соціально-демографічних характеристик кримського суспільства. Визначено етнічну структуру та мовний склад населення в Автономній Республіці Крим за роки незалежності України.

Ключові слова: кримське суспільство, демографічні зміни, статеві-віковий склад, етнічна структура, національні меншини, мовний склад.

Перебіг етнічних і демографічних процесів на всіх етапах української історії був тісно пов'язаний з соціально-економічним розвитком країни. Радянська історична наука досить тенденційно підходила до цих питань, тому завданням сучасної гуманітаристики полягає у всебічному вивченні українського суспільства, керуючись об'єктивними тенденціями та руйнуючи попередні ідеологічні нашарування. Особливо актуальним з цього погляду є вивчення суспільства Автономної Республіки Крим, яке в силу історичних причин є найбільш етнічно строкатим з-поміж інших регіонів України, і за останні двадцять років зазнало значних змін в етнонаціональному й демографічному аспектах.

Мета цієї розвідки – розкрити динаміку змін у соціально-демографічній, етнонаціональній та мовній структурі населення на Кримському півострові, визначити основні чинники, які впливають на трансформаційні процеси в суспільстві регіону.

Сучасна українська історіографія намагається критично підійти до вивчення демографічної та етномовної ситуації в незалежній Україні в цілому й у Криму зокрема. Деякі аспекти етносоціальних і демографічних процесів у кримському суспільстві стали предметом вивчення як істориків, зокрема В. Євтуха, В. Скляра, І. Субботіної, Ю. Гранат [3;12;14], так і дослідників суміжних гуманітарних наук – етнології, політології, соціології, економіки, географії, лінгвістики [1;2;5;10;15]. Попри те, що за останні два десятиліття накопичено значний науковий потенціал у дослідженні трансформаційних процесів кримського суспільства, досі відсутнє комплексне дослідження з означеного питання, що посилює його актуальність.

Кримське суспільство протягом перших років незалежності України зазнало значних змін. 1991 рік ознаменував радикальні зміни в системі політичних, економічних, соціальних і національних інтересів, що підготувало розпад СРСР. Разом з тим йшов процес формування нової соціальної структури та економічної моделі розвитку держави. Важливу роль в етнонаціональних і соціальних змінах на півострові відіграло відновлення автономії Криму з прийняттям Верховною Радою УРСР 12 лютого 1991 р. Закону «Про відновлення Кримської АРСР».

Головними джерелами вивчення трансформаційних процесів у кримському суспільстві є офіційні дані переписів 1989 та 2001 років, а також поточна статистика Державного комітету статистики України та Головного статистичного управління в Автономній Республіці Крим (АРК) [4;7;9;11;13]. Їхні результати дозволяють у цілому проаналізувати основні параметри змін у соціумі на підставі зіставлення статистичних матеріалів. З-поміж соціально-демографічних характеристик населення Криму нами проаналізовані чисельність населення та рівень його урбанізації, охарактеризовано статево-віковий, етнічний та мовний склад. Відзначимо, що при характеристиці етнодемографічних процесів автором не враховувалися дані щодо м. Севастополя та його околиць, оскільки це місто, згідно з Конституцією України, має спеціальний статус.

Статистика свідчить, що протягом останніх двадцяти років суттєво змінилися кількісні показники населення. Якщо за Всесоюзним переписом 1989 р. на Кримському

півострові проживало 2 млн 064 тис. осіб, то за Всеукраїнським переписом населення 2001 р. – 2 млн 034 тис. [4;9]. Отже, за період між переписами кількість населення півострова скоротилася на 30 тис. осіб і становить 99 % до даних попереднього перепису. Негативна тенденція спостерігалась у більшості міст республіканського значення, крім міст Сімферополя, Красноперекопська й Судака, де показник практично не змінився. Також варто відзначити зростання населення в більшості районів АРК, крім Джанкойського, Ленінського та Чорноморського. В останні роки радянської влади населення Криму відзначало тенденцію до зростання: так, з 1959 до 1989 рр. кількість населення півострова зросла майже вдвічі. Це зумовило трансформації територіальної структури населення. Так, частка кримчан за 1959–2001 рр. в загальній чисельності населення України зросла в 1,5 рази – з 2,5 до 4,2%. На кількісні характеристики населення суттєво вплинули природний і міграційний рухи, зміна політичної та соціально-економічної ситуації як у Криму, так і в Україні. Одним з чинників, який суттєво вплинув на чисельність населення Кримського півострова, стали міграції. За радянського періоду історії Криму воєни набули примусового, фактично репресивного характеру, коли в 1941–1944 рр. відбулися масові виселення народних мас з території півострова за етнічною ознакою – кримських татар, вірменів, болгар, німців греків та ін. На зміну цим етносам на українські землі прибували здебільшого представники російської та інших національностей Радянського Союзу. Отже, така міграція мала внутрішній характер, а головною її рушійною силою були переважно пошуки сприятливіших умов. Помітну частину в їзду на півострів складала переселенці з інших республік, яких приваблювали сприятливі кліматичні умови, порівняно високий рівень життя та соціально-економічний рівень розвитку [6, с.8–13]. З 1990 р. почалася репатріація депортованих з України етносів – кримських татар, німців, греків, вірмен, болгар. Разом з тим, відбувався значний приплив мігрантів з країн Кавказу та Середньої Азії, особливо в 1990–1992 рр. Отже, можна цілком стверджувати, що доволі незначне, порівняно з більшістю регіонів України, скорочення кримського населення пояснюється саме зовнішнім чинником. Разом з тим вважаємо, що міграційні процеси на півострові потребують спеціального наукового дослідження.

У цілому ж для півострова притаманне явище депопуляції населення, яке негативно вплинуло на динаміку змін у складі населення за статтю, віком, співвідношення працездатного населення, перешкоджало нормальному функціонуванню сімейно-шлюбної відносин, погіршувало економічне становище півострова. Зокрема, внаслідок цілого ряду чинників Автономна Республіка Крим, як і вся Україна в цілому, мала найвищі показники у світі щодо смертності – понад 14 осіб на 1000 населення [9]. Цей факт, а також низька народжуваність призводить до того, кількість населення продовжує зменшуватися і далі. Так, за даними Головного управління статистики Автономної Республіки Крим, лише протягом січня – грудня 2011 р. кількість населення півострова скоротилася з 1965,3 тис. до 1963,5 тис. осіб, тобто більш ніж на 2 тис. осіб. При цьому впродовж того ж року природний приріст населення був негативним і становив –4145 осіб [11]. Разом з тим, Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим відзначає позитивні тенденції в демографічній ситуації в автономії за період з січня по травень 2012 р.: збільшення кількості народжених на 9% до 9,7 тис.; зниження кількості померлих на 3,5% (11,8 тис. осіб); зменшення кількості померлих дітей у віці до 1 року, а також стабільний позитивний приріст у міграційних процесах, тобто переважання кількості прибулих над кількістю тих, що виїхали [11]. Більш чітку відповідь на зміну чисельності населення Криму та основні їх тенденції в останнє десятиріччя має дати новий Всеукраїнський перепис населення, який планується провести наприкінці 2012 р.

Великий інтерес становить дослідження рівня урбанізації в Криму, яка стала одним з головних чинників змін у структурі населення радянського періоду історії України. Розвиток урбанізації відбувався головним чином завдяки міграційному притоку до міст із сільської місцевості: у 1960–1980-х роках сальдо міграцій сільського населення України становило –150–250 тис., а сальдо міського населення – +150–350 тис. осіб на рік [9]. Так, у Криму кількість міського населення на 1989 р. у загальній структурі становила 65%, а сільського – 35%. З початком економічної кризи початку 1990-х рр.

потік мігрантів з сіл уповільнився, натомість різко зріс зворотний міграційний потік: в умовах поширення безробіття та обмежених можливостей знайти достатньо оплачувану роботу посилилося значення особистого підсобного господарства як надійного джерела прибутків. Унаслідок цього протягом періоду існування незалежної держави частка міських жителів переважно зменшувалась.

Загалом в Автономній Республіці Крим міське населення станом на 2001 р. складало 1247,3 тис., або 62,7%, а сільське – 759,4 тис., або 37,3% [4]. Отже, збільшення сільського населення порівняно з 1989 р. склало 2,7%. В абсолютних показниках порівняно з 1989 р. міське населення зменшилося на 65 тис. осіб, а сільське збільшилося на 35 тис. Частка міського населення зросла в 2 містах і 4 районах, зменшилася в 3 містах і 7 районах, в інших 6 містах і 3 районах залишилась без змін. Проте лише в Білогірському районі засвідчено відчутне зростання частки міських жителів – з 35% до 39%, на 1% зросла частка містян у Кіровоському та Первомайському районах. У більшості ж районів спостерігається зворотна тенденція, хоч переважно в межах 1–2%. Лише Ленінському районі відбулось відносно помітне зростання частки селян – з 61 до 64%. Однак, слід зауважити, що збільшення частки сільського населення відбувається насамперед внаслідок природного приросту, а за рахунок міграційних процесів.

Важливими ознаками характеристики населення є статевий і віковий. Їхнє врахування важливе в демографічному, економічному, а також соціальному контекстах. Результати статистичного дослідження статево-вікового складу населення створюють емпіричну основу для подальшого соціально-демографічного осмислення ролі і функцій різних вікових груп, для розробки відповідних заходів демографічної політики.

Статевий склад населення Автономної Республіки Крим у досліджуваний період повільно поліпшувався у зв'язку з пересуванням найбільших вікових деформацій у старші вікові групи. Особливо скоротилася статевий диспропорція у сільській місцевості. За результатами перепису 2001 р., кількість чоловіків на півострові становила 937,6 тис., або 46,1%, жінок – 1 млн. 96 тис. 100 осіб, або 53,9% [4;9]. У 1989 р. пропорція між чоловіками і жінками сягала 47% проти 53%. Тобто, в цілому диспропорція статей збільшилась: якщо в 1989 р. на 1000 чоловіків припадало 1149 жінок, то в 2001 – 1169. Однак, за даними останнього перепису, співвідношення кількості жінок і чоловіків у репродуктивному віці стало більш сприятливим: на 1000 чоловіків відповідного віку припадало 1054 жінок [9].

Характеризуючи віковий склад населення Криму, варто відзначити, що попри те, що середній вік населення республіки – 38,6 р. (у чоловіків – 36,0 р., у жінок – 40,7 р.) – 11-й показник з усіх регіонів України, – головною ознакою є старіння, тобто збільшення питомої ваги груп похилого і старечого віку у в загальній чисельності населення. Воно давно стало глобальною проблемою усіх економічно розвинених суспільств. Старіння населення в АРК відбувається швидкими темпами: якщо в 1989 р. частка осіб віком 60 років і більше становила 15,2% (12,8% у чоловіків і 22,4% у жінок), то на момент 2001 р. – 20,1%, при тому, що середній показник по Україні становить 21,4% [13]. Це свідчить про те, що населення як півострова, так і країни в цілому має дуже високий рівень демографічної старості.

Важливу роль для характеристики населення АРК відіграє аналіз його національної та мовної структури. Слід відзначити, що Південний регіон України є найбільш етнічно строкатим. Крім того, Крим, поряд із м. Севастополем, залишається єдиним регіоном, де етнічні українці є в меншості, натомість частка росіян є найбільшою.

Порівнюючи переписи населення радянської доби та періоду незалежності, дослідник В. Котигоренко відзначає, що в радянський період історії України тенденції в етнічному та етносоціальному розвитку соціуму характеризувалися відносною сталістю й наступністю (зменшення темпів середньорічного приросту, зменшення питомої ваги українців в соціумі при відчутному темпі зростання росіян, зменшення сукупної частки інших етнічних груп) [5, с.13]. З початку 1990-х рр. ця тенденція була порушена. Масовим явищем стала імміграція до республіки етнічних українців, репатрійованих етносів та біженців з колишніх республік СРСР. Значно зросли еміграційні проце-

си – виїзд в етнічні батьківщини та до інших держав національних меншин, трудова еміграція громадян в пошуках роботи тощо.

Значні зміни в період між переписами населення 1989 та 2001 рр. відбулися в етнонаціональній структурі кримського суспільства, причому вони не зовсім тотожні загальноукраїнським. Приміром, АРК – єдиний регіон, де частка українців скоротилася з 26,7 до 24,4% [7, с. 75:9]. При цьому відбулося й скорочення першої за чисельністю на півострові російської спільноти, яке було суттєвішим, ніж у цілому по Україні – з 65,6 до 58,5%, тобто більш як на 7%. Таке зменшення росіян у Криму менш за все пов'язане з виїздом відповідної кількості її членів на постійне проживання в інші країни, хоча наявний і такий фактор, як зміна етнічної ідентифікації певної кількості росіян в Україні [8, с. 22]. Варто відзначити, що максимальна частка росіян мешкає в м. Феодосія (72,1%), найменше – у Роздольненському районі (41,1%). В українців аналогічні показники становлять 40,3% (Красноперекопський район) і 16,1% (Білогірський) [9]. Українці найбільш компактно проживають на півночі автономії, росіяни – на півдні і південний схід. Водночас спостерігається скорочення майже на 383 тис. осіб, або на 69,8% (з 486 326 у 1989 р. до 103 591 у 2001 р.), єврейської етнічної спільноти, зумовлене здебільшого еміграцією до Ізраїлю, а також до країн Західної Європи та США [5, с. 20].

Чинник еміграції, насамперед на історичні батьківщини, відіграв не останню роль у зменшенні у міжпереписний період чисельності білорусів (з 440 045 у 1989 р. до 275 763 у 2001 р.), поляків (з 219 179 у 1989 р. до 144 130 у 2001 р.), молдован, народів угро-фінської групи – мордві, чувашів, марійців [12, с. 409].

З іншого боку, в цей же період спостерігався істотний кількісний приріст деяких етнічних спільнот півострова, які належать до основних елементів етнонаціональної структури АРК. Так, чисельність кримських татар внаслідок повернення з місць депортації збільшилася з 46 807 до 243,4 осіб; у результаті кримськотатарська етнічна спільнота за кількісною ознакою перемістилася з чотирнадцятого на п'яте місце в Україні, а її питома вага серед населення України зросла від 0,1 до 0,5%. З урахуванням того, що практично усі кримські татари проживають в Криму, їхня питома вага серед населення півострова досягла 12,1%, а ця етнічна група стала третьою на півострові. Загалом кількість кримських татар на півострові зросла в 6,4 рази, а по Україні – в 5,3 рази. Вона в основному зосереджена на середньому півдні автономії в межах Білогірського, Судацького та Кіровського районів і м. Феодосія [10, с. 110]. Сьогоднішня кримськотатарська спільнота складається переважно з репатріантів – депортованих осіб та їхніх нащадків, які поступово повертаються до Криму, переважно з Узбекистану.

Водночас останній всеукраїнський перепис населення відобразив значне збільшення етнічних спільнот вірмен – у 3,7 рази, азербайджанців – в 1,7 рази, узбеків – у 4,6 рази. Також статистика засвідчує чисельне збільшення татар (115%), корейців (122,6%), греків (112%), циган (113,1%), болгар (103,7%), грузинів – 121,9% [12, с. 410]. Зростання вихідців з кавказьких країн можна пояснити напруженою ситуацією на їх етнічних територіях, тому ці етноси мусили шукати кращої долі в сусідніх країнах, зокрема й Україні.

Окремо варто відзначити етноси кримчаків (дехто пропонує називати їх «єврей-кримчаки» [10, с. 110]) і караїмів: перших налічується 406 осіб, а других – близько 670 осіб, що менше, ніж 1989 р. Вони здебільшого зосереджені в містах Сімферополь (296 осіб) і Євпаторія (140 осіб). Важливе значення має збереження історичної пам'яті про ці етноси, забезпечення їх культурного розвитку, оскільки саме на території Криму відбувся їхній етногенез і вони не мають власних державних утворень за межами України.

Досить своєрідними є етномовні процеси в АРК. У регіоні 1 млн. 549,4 тис. (76,6%) вважають рідною російську мову, 598,7 тис. (29,6%) – кримськотатарську, 202,8 тис. осіб (10,1%) – українську. До того ж, російську вважають рідною 99,7% росіян, 59,5% українців, 5,9% кримських татар регіону [9; 1, с. 86]. Також на півострові протягом 1989–2001 рр. відбулося найбільше зростання чисельності російськомовного населення. Темпи скорочення російськомовного населення тут також виявилися найнижчими. Натомість скорочувалась частка україномовного населення. Частка Криму серед російськомовного населення України була майже такою, як Західного та Центрального

регіонів разом узятих. Вказані процеси є прямим наслідком радянського періоду історії України, коли відбулося звуження культурних функцій української мови, створення штучних перешкод для її державного функціонування, використання в суржикових формах, обмеження сфер вживання її на етнічній території, або ж повне виключення з процесу спілкування і культурно-історичного розвитку.

Слід відзначити, що темпи сповільнення темпів поширення російської мови були зафіксовані здебільшого в перші роки незалежності, коли утверджувалися позиції української мови в усіх сферах суспільно-громадського життя, зокрема, у державному управлінні й навіть у сфері особистісних стосунків; мала місце до певної міри інтенсивна дерусифікація з різних причин зрусифікованих українців. Відроджувалися традиції та історична пам'ять українського народу, впроваджувалися в школах та інших навчальних закладах такі дисципліни, як народознавство та українознавство, й утвердження цих дослідницьких напрямів як пріоритетних у системі соціогуманітарних наук.

Утім у Криму дерусифікаційні процеси та надання українській мові статусу офіційної, зокрема і як мови освіти й науки, реально почалися лише наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. До того ж «мовна карта» постійно розгріється учасниками виборчого процесу, що значно загострює ситуацію.

Отже, соціально-демографічні процеси на півострові Крим відзначаються скороченням населення, темпів його приросту, значними міграціями, поступовим старінням, подальшим переважанням жінок над чоловіками в статевій структурі. В етнічній структурі кримського суспільства основна роль належить росіянам, яким кількісно відчутно поступаються українці та кримські татари. Попри те, що в Автономній Республіці Крим проживають 125 етносів, чисельність лише 20 з них становить понад 1 тисячу осіб. Етномовна картина Криму засвідчує відчутну перевагу російської мови, якій поступаються кримськотатарська та українська.

Подальшого дослідження потребує аналіз міграційних процесів на Кримському півострові, які відіграли важливу роль у суспільних трансформаціях.

Список використаних джерел

1. Вишняк О. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз) / О. Вишняк. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2009. – 176 с.
2. Вівчарик М.М. Україна в етнонаціональному вимірі / М.М. Вівчарик, С.С. Падалка. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – 136 с.
3. Євтух В.Б. Етносуспільні процеси в Україні: можливості наукових інтерпретацій / В.Б. Євтух. – К.: ВД «Стилос», 2004. – 243 с.
4. Кількість та територіальне розміщення населення України. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Держкомстат України, 2003. – 218 с. – С. 136–138.
5. Котигоренко В. Тенденції в етнічній та етномовній динаміці населення України у 1959–2001 рр. (за матеріалами переписів) / В. Котигоренко // Людина і політика. – 2003. – №2. – С. 12–24.
6. Малиновська О.А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні / О.А. Малиновська. – К.: [б.в.], 1997. – 68 с.
7. Національний склад населення України (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 р.). Ч. I. – К.: Мінстат України, 1991. – 219 с.
8. Огульчанський Ю.А. Етнічна структура українського суспільства: уявні та дійсні проблеми / Ю. А. Огульчанський. – К.: Вид. дім «КМА», 2006. – 68 с.
9. О количестве и составе населения АРК по итогам Всеукраинской переписи населения 2001 года. Главное управление статистики в АРК // Крымская газета. – 2003. – 9 января.
10. Ровенчак І.І. Геопросторові аспекти етнокультурної ситуації у Кримській автономії / І.І. Ровенчак, С.П. Смолянцінов // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 84. – С. 109–111.
11. Склад населення АР Крим за статтю та віком: [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим. – Режим доступу: <http://sf.ukrstat.gov.ua/arh062012.htm#stat>.
12. Скляр В.М.. Етномовні процеси в українському просторі: 1989–2001 рр. / В. М. Скляр. – Х.: Ексклюзив, 2009. – 544 с.

13. Статеві-віковий склад населення України (За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р.) / За ред. О.Г. Осауленка. – К: Держкомстат України, 2003. – 402 с.– С. 13–25.

14. Субботіна І.В. Соціально-демографічні процеси в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (за даними загальних переписів населення 1959–2001 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». – Чернігів, 2008. – 19 с.; Гранат Ю.С. Етноконфесійні процеси в Автономній Республіці Крим: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.05 «Етнологія» / Ю.С. Гранат. – Івано-Франківськ, 2008. – 19 с.

15. Чирков О., Винниченко І. Етнодемографічний розвиток України: історія, сучасність, перспективи // Сучасність. – 2000. – № 7–8. – С.118 – 123.

Драпушко Н.А. Демографические изменения, этническая структура и языковой состав крымского общества (1990-е – начало 2000-х гг.)

На основе изучения статистических материалов проанализированы изменения основных социально-демографических характеристик крымского общества. Определена этническая структура и языковой состав населения в Автономной Республике Крым за годы независимости Украины.

Ключевые слова: крымское общество, демографические изменения, половозрастной состав, этническая структура, национальные меньшинства, языковой состав.

Drapushko, N.A. Demographic changes, ethnic and language structure of the Crimean society (1990-s – 2000-s)

Based on statistical data there have been analyzed the changes of the main social-demographic features of the Crimean society. The ethnic and language structure of the population in the Autonomy Republic of the Crimea during the Ukrainian independence has been shown.

Key words: Crimean society, demographic changes, sex and age composition, ethnical structure, national minorities, language features structure.

УДК 94(450):94(477)

Гаврилишин П.М.

Зародження, становлення та функціонування громадських організацій українських трудових мігрантів в Італії на початку ХХІ ст.

Проаналізовано появу і діяльність українських громадських організацій в Італії. Відзначено найбільш активні та відомі. Визначна роль в їх об'єднанні належить УГКЦ. Розглянуто їх співпрацю з органами місцевої влади для вирішення спільних проблем. Висвітлено специфіку та особливості українського громадського руху в Італійській республіці.

Ключові слова: трудова імміграція, українці, громадська організація, Італія.

Важливою складовою існування будь-якої іммігрантської спільноти є функціонування в її структурі таких соціальних інститутів як громадські організації. Вони посилюють суспільно-політичну консолідацію та поєднують внутрішню комунікацію групи людей спільної національності. Відповідно, важливу роль громадські організації відіграють в соціальному житті українських трудових мігрантів в Італії.

Зауважимо, що зазначена тематика недостатньо вивчалась дослідниками. Вона частково висвітлювалася в публікаціях О.Герасименко [4], О.Годованської [5], О.Городецького [6]. Церковну громаду як активну форму організації життя українців в умовах трудової міграції на прикладі Італії дослідила О.Іванкова–Стецюк [10]. Метою цієї статті є з'ясувати характерні риси становлення і функціонування українських громадських організацій в Італії, їх особливості та чисельність.

Упродовж 1990–х рр. в Італії український громадський рух як такий був відсутній через малу чисельність заробітчан і їх слабку громадську активність. Лише на початку 2000–х рр., у зв'язку із значним збільшенням чисельності українців на території країни, були закладені його початки, а упродовж першого десятиліття 2000–х рр. відбувалась його організаційна розбудова.

Процес формування громадських організацій українських трудових мігрантів в Італії є складним і суперечливим. Тому тривалість існування організації часто залежить від особистих інтересів засновників [19].

На думку редакторів «Незалежного сайту українців в Італії», «процес формування організованої української громади в Італії ще триває. Не в усіх містах, навіть якщо там проживає дуже багато українців, є осередки, де можна поспілкуватися українською мовою, разом відзначити національні та релігійні свята» [5,с.473].

За інформацією А.Умлевої, на квітень 2006 р. нараховувалось 56 українських громадських організацій [20,с.8]. Натомість за даними Т.Кузик, у 2011 р. в Італії функціонує від 40 до 70 громадських організацій українських емігрантів [1]. На сайті Посольства України в Італійській республіці є інформація про 41 українське громадське об'єднання [18].

На думку О.Герасименко, українські іммігранти в Італії активно дбають про збереження мовних, культурних та духовних традицій, засновуючи з цією метою відповідні структури, за допомогою яких здійснюється і соціальний захист іммігрантів [4,с.203].

Олесь Городецький поділяє українські громадські організації в Італії на 3 типи: 1) ГО, які реєструються мішаною парою, він – італієць, вона – українка, він має доступ до якогось італійського професіону, чи до міської або районної ради, де виділяються якісь фонди, своєрідні сімейні кооперативи, які просто відмивають гроші; 2) агенції по наданню послуг: юридична консультація, подання документів на легалізацію – за винагороду. Люди, щоб не платити податки, не фігурувати як підприємство, створюють ширму громадської організації. В Римі є 100 мікроавтобусів, які зареєстровані як ГО, що перевозять пачки від одних членів організації до інших в Україні, здійснюють це